

**Józef Matuszewski, Relacja Długosza o najeździe tatarskim
v 1241 roku. Polskie zdania legnickie, Łódź 1980 (Łódzkie
Towarzystwo naukowe, Prace Wydziału II, Nr 86), str. 142**

Pilný polský právní historik publikuje téměř každý rok větší studii nejen z vlastního vědního oboru, ale občas i z oblasti obecné historiografie a filologie. Na pomezí obou posléze zmíněných vědeckých disciplin se pohybuje jeho poslední monografie, která se zabývá konfrontací zpráv polského kronikáře Jana Długosze (1415 - 1480) o bitvě Poláků s Tatary u Lehnice (1241) s nejstaršími zprávami o této události a s historickou skutečností. To je otázka výkladu historických pramenů. Autorovi však jde zároveň o to, zda polská slova, která Długosz vkládá do svého latinského textu líčícího průběh bitvy, jsou autentická. A to je zároveň otázka filologická.

V úvodní stati shrnuje autor výsledky bádání polských jazykovědců o nejstarších zachovaných památkách jazyka polského. S. Rospond napsal roku 1948, že Slezsko dalo "polské kultuře první věty polské", přičemž měl na mysli zápis "henrykowski" z doby kolem roku 1270. Objevil se však ranější konkurent této památky: "věty lehnické" z r. 1241, obsažené v kronice Długoszově. Jde o dvě věty: 1. válečný pokřik "Byegaycze, byegaycze!", který Długosz vkládá do úst "nějakému Tatarovi" (quidam de Thartarorum agminibus); 2. věta "Gorze sza nam stalo!", kterou kronikář připisuje slezskému knížeti Jindřichovi II. J. Matuszewski si pokládá otázku, kterému z těchto dvou konkurentů náleží "primát", tj. časová priorita.

Autoři nejnovějšího komentovaného vydání kroniky Jana Długosze (1964 a d.) pokládají obě citované polské věty za autentické. S tímto názorem polemizuje J. Matuszewski v řadě kapitol, v nichž probírá postupně všechny sporné otázky.

Z přehledu problematiky, řešené autorem na základě důkladné znalosti pramenů a literatury, vyplývají do jisté míry již i závěry jeho monografie, které lze shrnout takto: soudobé či téměř soudobé záznamy o lehnické bitvě konstatují jen porážku polského vojska a smrt knížete Jindřicha II. a dalšího knížete. Teprve 200 let po této události podává Długosz velmi podrobné informace o průběhu bitvy, které se setkávají s oprávněným skepticismem značné části historiků. Tak vznikla mezera v našich vědomostech o události, která měla tak významnou, ale katastrofální úlohu v polských dějinách. Patriotické zřeteli žádají, aby tato epizoda byla uchována. Těmito zřeteli se řídil Długosz, když psal své dílo, jimi byli inspirováni - soudí autor - i dnešní historikové, kteří se pokusili zachránit jeho líčení bitvy u Lehnice. Pokusily se o to práce publikované před poslední světovou válkou i po ní. Tyto práce nedošly uznání v očích předního polského medievalisty

G. Labudy, který podal vlastní řešení ve studii "Wojna z Tatarami w roku 1241" (Przegląd Historyczny 50, 1959, str.220). V ní se snažil zachránit Džugoszovo líčení lehnické bitvy hypotézou o jeho pramenu, kterým prý byl nezachovaný "letopis či kronika dominikánská", asi z r. 1250, z níž prý čerpali pozdější spisovatelé i sám Džugosz. Labuda se odvolával mimo jiné na zprávu historika - diletanta z přelomu 18. a 19. století, Carla Gromanna, publikovanou v periodiku "Nachrichten über Ratibor" (1810), kterou však znal jen z druhé ruky (z výtahu Gromannova textu v "Geschichte der Stadt Ratibor", Augustina Weltzela z r. 1861). Matuszewski analyzoval Gromannův originál a došel k závěru, že je historicky bezcenný, neboť je pouhým shrnutím starší literatury slezské. Jeho hlavním pramenem byl Thebesius, který zase nepřímo těžil z Džugosze. Není žádné opory pro mínění, že Gromann těžil ze středověkých textů. Tím ztratila Labudova koncepce hlavní oporu.

Ani později objevená "Historia Tartarorum" (vyšla tiskem pod titulem "The Vinland Map and the Tartar Relation, vyd. R.A. Shelton a další, New Haven and London 1965) nepotvrdila Labudovu domněnku. Srovnání Džugoszovy obšírné zprávy o lehnické bitvě se střízlivou zprávou této soudobé kroniky (za její autory se pokládají dva Poláci, kteří byli členy mise vyslané papežem Inocencem IV. k velkému chánu Mongolů r. 1245) ukazuje, že věci se měly zcela jinak, než jak je vy líčil Džugosz.

Podle J. Matuszewského obraz lehnické bitvy, jak jej podává Džugosz, neodpovídá vůbec historické skutečnosti. Je "pověstí", kterou složil tento autor sám, nikoliv historií. Že "průběh bitvy se podává ... úplně jasně", jak zdůrazňuje G. Labuda, svědčí podle názoru J. Matuszewského jedině o epickém nadání autora, ale nepotvrzuje pravdivost jeho líčení bitvy.

Džugoszovým výmyslům o bitvě u Lehnice podlehl odborní historikové, kteří podle jeho údajů kreslili podrobné plány bitvy. Za nimi šli historikové vojenští. Ale všechno toto úsilí je podle J. Matuszewského marné a svědčí spíše o intuitivním než vědeckém chápání problémů. Neboť o podrobném průběhu bitvy historie nic neví; vymyslel si je Džugosz sám. "Lehnická kampaň v Džugoszově verzi" - praví autor závěrem - "musí proto navždy zmizet z historie; leč by se objevily nějaké nové materiály". Pro mínění, že bitvy pod Turskem, Chmielníkem a Lehnicí přinesly slávu polským zbraním, není podle názoru J. Matuszewského vůbec důvodu.

Závěry jeho práce vrhají světlo také na otázku autenticity polských vět lehnických: jsou Džugoszovým výmyslem jako celá pověst o bitvě u Lehnice včetně historky o rytíři Ivanu Ivaničovi, jmenovci Ivana Ivanoviče Džugosze. Pokus jazykovědců zachránit autenticitu dvou

domněle archaických polských vět, obsažených v Długoszově zprávě, vyvrátila E. Ostrowska důkazem, že tyto věty se běžně používaly také v 16. století a není na nich nic archaického. Nejsou tedy nejstaršími zaznamenanými polskými větami. Tato pocta náleží podle J. Matuszewského zápisu opata Petra, německého mnicha cisterciáckého kláštera v Henrykowě, který krátce po r. 1270 zredigoval proslulou kroniku "henrykowskou". Jemu zamýšlí spisovatel věnovat zvláštní studii.

Úsilí prof. Matuszewského očistit staré dějiny polské od "pozdějších výmyslů" připomíná známé "Kritické pokusy" J. Dobrovského. Má-li mít toto úsilí pozitivní výsledky, je třeba, aby autor přistoupil k rozboru celé řady soudobých i pozdějších pramenů nejen s mimořádnou erudicí historickou a filologickou a s podrobnou znalostí rozsáhlé literatury, ale i s vysokou dávkou vědecké kritiky. Obě tyto vlastnosti má spisovatel v plné míře. Jeho kriticismus někdy zabíhá snad až do hyperkritiky. Týká se to zejména jeho polemiky s G. Labudou, která zaujímá převážnou část spisu. Je třeba zdůraznit, že Labuda sám označil ve své studii z r. 1959 svou hypotézu o existenci zmizelých letopisů dominikánských za "prozatímní" a slíbil podat podrobný důkaz v další studii, kterou však neuveřejnil. Mezitím byl objeven nový pramen "Historia Tartarorum", který je téměř soudobý událostem a který líčí osudy knížete Jindřicha II. v prohrané bitvě u Lehnice naprosto jinak než je vy líčil Długosz. G. Labuda neměl roku 1959 možnost srovnávat obě zprávy a neznal ani přesný obsah Gromannova článku, jak sám ve studii poctivě uvedl. Tento článek je ovšem pro řešení otázek filiace nejstarší polské historiografie bez významu, jak dokázal J. Matuszewski. Domnívám se však, že otázka existence ztracených dominikánských letopisů z poloviny 13. století je nadále otevřena. Je nyní na G. Labudovi, aby v tomto vědeckém sporu vyslovil své konečné stanovisko.

Hynek Bulín